

რელიგიური ფაქტორების გავლენა თანამედროვე პოლიტიკურ პროცესებზე საქართველოში

გიორგი ფარეშიშვილი

პოლიტიკის მეცნიერებათა დოქტორანტი,
კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის რექტორის მრჩეველი
ელ-ფოსტა: giorgi.pareshishvili@ciu.edu.ge
ORCID: 0009-0006-0485-0880

აბსტრაქტი: ეს სტატია იკვლევს რთულ ურთიერთკავშირს რელიგიასა და პოლიტიკას შორის თანამედროვე საქართველოში. აღმოსავლეთ ევროპისა და დასავლეთ აზიის გზაჯვარედინზე მდებარე საქართველოს პოლიტიკური ლანდშაფტი მნიშვნელოვნად არის ფორმირებული რელიგიური ფაქტორებით, განსაკუთრებით საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის მიერ. ეს ნაშრომი აანალიზებს, თუ როგორ ახდენენ გავლენას რელიგიური ინსტიტუტები პოლიტიკის ფორმირებაზე, საარჩევნო პოლიტიკაზე და სოციალურ ერთიანობაზე საქართველოში, ასევე განიხილავს იმ გამოწვევებს, რომლებიც წარმოიშობა რელიგიური ტრადიციისა და დემოკრატიული მმართველობის გადაკვეთისას. ეკლესია-სახელმწიფოს ურთიერთობების, რელიგიური უმცირესობების უფლებებისა და რელიგიური იდენტობის გავლენის კვლევით საგარეო პოლიტიკაზე, ეს კვლევა აჩვენებს რელიგიის როლის მრავალნაზნაგოვან ბუნებას ქართულ პოლიტიკასა და საზოგადოებაში.

საკვანძო სიტყვები: საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია; რელიგიური უმცირესობები; პოლიტიკა; ეროვნული იდენტობა; სეკულარიზმი;

* * *

შესავალი: საქართველო, რომელიც მდებარეობს აღმოსავლეთ ევროპისა და დასავლეთ აზიის გადაკვეთაზე, ფლობს მდიდარ და ვრცელ ისტორიას, რომელიც ფორმირებულია მრავალფეროვანი კულტურული, ეთნიკური და რელიგიური გავლენებით (Sunny, 2020). მთელი თავისი ისტორიის მანძილზე, რელიგია – განსაკუთრებით საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია – მნიშვნელოვან როლს ასრულებდა ქვეყნის იდენტობის, სოციალური სტრუქტურებისა და პოლიტიკური ლანდშაფტის ფორმირებაში (Grdzelidze, 2010; Metreveli, 2016). ეს რთული ურთიერთობა რელიგიასა და პოლიტიკას შორის განაგრძობს გავლენას თანამედროვე ქართულ საზოგადოებაზე, რაც გავლენას ახდენს ყველაფერზე, საშინაო პოლიტიკიდან საერთაშორისო ურთიერთობებამდე (Serrano, 2018).

რელიგიის მნიშვნელობა ქართულ პოლიტიკაში არ შეიძლება გადაჭარბებით შეფასდეს. როგორც მსოფლიოს ერთ-ერთი უძველესი ქრისტიანული ერი, რომელმაც ქრისტიანობა მიიღო სახელმწიფო რელიგიად მეოთხე საუკუნის დასაწყისში, საქართველოს ეროვნული იდენტობა განუყოფლად არის დაკავშირებული მის რელიგიურ მემკვიდრეობასთან (Rayfield, 2012; Rapp, 2016). საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია ემსახურებოდა როგორც რელიგიურ ინსტიტუტს, ასევე კულტურული და ეროვნული უწყვეტობის სიმბოლოს, განსაკუთრებით უცხო ბატონობის პერიოდებში (Jones, 2015). საბჭოთა პერიოდშიც კი, როდესაც რელიგიური გამოხატვა მკაცრად იყო შეზღუდული, ეკლესია რჩებოდა მნიშვნელოვან, თუნდაც მიწისქვეშა ინსტიტუტად, რომელიც ხელს უწყობდა ქართული ეროვნული იდენტობის შენარჩუნებას (Pelkmans, 2006; Dragadze, 1993).

პოსტ-საბჭოთა პერიოდში, საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია კვლავ გამოჩნდა, როგორც დომინანტური ძალა საზოგადოებრივ ცხოვრებაში, რომელმაც დაიბრუნა თავისი პოზიცია, როგორც ცენტრალურმა ინსტიტუტმა ქართულ საზოგადოებაში (Chitanava, 2020; Kekelia, 2014). ამ აღორძინებას ჰქონდა ღრმა შედეგები საქართველოს პოლიტიკური განვითარებისთვის, რამაც გავლენა მოახდინა პოლიტიკის მიმართულებაზე მრავალ საკითხში და ხელი შეუწყო საზოგადოებ-

რივი დისკურსის ფორმირებას ეროვნული მნიშვნელობის საკითხებზე (Gavashelishvili, 2012). ამიტომ, რელიგიის როლის გაგება ქართულ პოლიტიკაში აუცილებელია ქვეყნის პოლიტიკური დინამიკის გასაგებად და მისი მომავალი ტრაექტორიის პროგნოზირებისთვის (Tarkhan-Mouravi, 2018).

ეს ნაშრომი მიზნად ისახავს თანამედროვე პოლიტიკურ პროცესებზე რელიგიური ფაქტორების გავლენის ყოვლისმომცველ ანალიზს საქართველოში. იგი იკვლევს, თუ როგორ აყალიბებს საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია პოლიტიკურ გადაწყვეტილებებს, ახდენს გავლენას საარჩევნო პოლიტიკასა და საზოგადოებრივ აზრზე (Zedania, 2011). გარდა ამისა, იგი იკვლევს რელიგიური უმცირესობების სტატუსს საქართველოში და როგორ ახდენს გავლენას რელიგიური მრავალფეროვნება სოციალურ ერთიანობასა და პოლიტიკურ სტაბილურობაზე (Funke, 2014; Reisner, 2010). ნაშრომი ასევე იკვლევს, თუ როგორ გადაიკვეთება საქართველოს რელიგიური იდენტობა მის გეოპოლიტიკურ პოზიციასთან და საგარეო პოლიტიკის მიზნებთან, განსაკუთრებით ევრო-ატლანტიკური ინტეგრაციისკენ სწრაფვასა და რუსეთთან მის რთულ ურთიერთობებთან (Kakachia & Minesashvili, 2015).

ქართულ პოლიტიკაზე რელიგიის გავლენის ამ სხვადასხვა განზომილების შესწავლით, ეს ნაშრომი ხელს უწყობს პოსტ-საბჭოთა სახელმწიფოებში რელიგიასა და პოლიტიკას შორის რთული ურთიერთქმედების უფრო ღრმა გაგებას და ხაზს უსვამს იმ გამონკვევებსა და შესაძლებლობებს, რომლებიც წარმოიშობა, როდესაც რელიგიური ტრადიცია ხვდება დემოკრატიულ მმართველობას (Crego, 2014; Ladaria, 2012).

მეთოდები: ეს კვლევა იყენებს თვისებრივ ანალიტიკურ მიდგომას, რათა შეისწავლოს რელიგიური ფაქტორების გავლენა თანამედროვე პოლიტიკურ პროცესებზე საქართველოში (Creswell & Poth, 2018). კვლევა ეფუძნება პირველადი და მეორადი წყაროების ყოვლისმომცველ ანალიზს, მათ შორის ოფიციალურ დოკუმენტებს, სტატისტიკურ მონაცემებს, პოლიტიკის დოკუმენტებს და აკადემიურ ლიტერატურას (Bowen, 2009; Flick, 2014). ისტორიულ-შედარებითი მეთოდი გამოიყენება საქართველოში ეკლესია-სახელმწიფოს ურთიერთობების ევოლუციის მისაღწევად საბჭოთა პერიოდიდან დღემდე, რაც უზრუნველყოფს აუცილებელ კონტექსტს ამჟამინდელი დინამიკის გასაგებად (Mahoney & Rueschemeyer, 2003; Smith, 2008).

საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის გავლენის ანალიზისთვის პოლიტიკურ პროცესებზე, ეს კვლევა განიხილავს ძირითად საკანონმდებლო ცვლილებებს, რელიგიური და პოლიტიკური ლიდერების საჯარო განცხადებებს და პოლიტიკის შედეგებს იმ სფეროებში, სადაც რელიგიურმა პერსპექტივებმა მნიშვნელოვნად ჩამოაყალიბეს დებატები (Fairclough, 2013; Jørgensen & Phillips, 2002). რელიგიური უმცირესობების სტატუსის შესაფასებლად, კვლევა ეყრდნობა დემოგრაფიულ მონაცემებს, რელიგიური ორგანიზაციების მარეგულირებელ სამართლებრივ ჩარჩოებს და რელიგიური დისკრიმინაციის ან აკომოდაციის დოკუმენტირებულ შემთხვევებს (Karpov & Lisovskaya, 2007; Pew Research Center, 2017).

რელიგიის გავლენის ანალიზი საგარეო პოლიტიკაზე ითვალისწინებს საქართველოს სტრატეგიულ პოზიციონირებას რუსეთსა და ევროკავშირს შორის, და იკვლევს, თუ როგორ ფაქტორდება რელიგიური იდენტობა დიპლომატიურ ურთიერთობებში და ინტეგრაციის პროცესებში (Katzenstein & Byrnes, 2006; Leustean, 2018). მთელი კვლევის განმავლობაში, განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა დაძაბულობას ტრადიციულ რელიგიურ ღირებულებებსა და ლიბერალურ დემოკრატიულ ნორმებს შორის, და როგორ ვლინდება ეს დაძაბულობა საქართველოს პოლიტიკურ ლანდშაფტში (Berger, 1999; Casanova, 2011).

ისტორიული კონტექსტი: რელიგია და ქართული ეროვნული იდენტობა

ქრისტიანობის ისტორიული როლი ქართულ იდენტობაში

ქრისტიანობა ქართული იდენტობის ქვაკუთხედს წარმოადგენს თითქმის ორი ათასწლეულის განმავლობაში (Lang, 1976; Toumanoff, 1963). საქართველოს მოქცევა ქრისტიანობაზე მე-4 საუკუნის დასაწყისში, რომელიც ტრადიციულად მიენერება წმინდა ნინოს, წარმოადგენდა გარდამტეხ მომენტს ქვეყნის ისტორიაში (Braund, 1994; Rayfield, 2012). ქრისტიანობის მიღებით, საქართველო

კულტურულად და პოლიტიკურად დაუკავშირდა ბიზანტიურ სამყაროს და არა სპარსელ მეზობლებს, გადაწყვეტილება, რომელსაც ექნებოდა ხანგრძლივი შედეგები ქართული ცივილიზაციისთვის (Rapp, 2012; Suny, 1994).

შუა საუკუნეების პერიოდში, საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია ემსახურებოდა ქართული კულტურის, ენისა და ლიტერატურის საცავს (Eastmond, 1998; Thomson, 1996). მონასტრები ფუნქციონირებდნენ როგორც სწავლისა და მხატვრული წარმოების ცენტრები, რომლებიც ინახავდნენ ქართულ კულტურულ მემკვიდრეობას უცხო შემოჭრისა და ოკუპაციის დროს (Mgaloblishvili, 2014; Tuite, 2011). ეკლესიის მიერ ქართული დამწერლობის გამოყენება ლიტურგიული და ლიტერატურული მიზნებისთვის დაეხმარა უნიკალური ქართული ენის შენარჩუნებას და ხელი შეუწყო კულტურული განსხვავებულობის გრძნობას (Rayfield, 2000; Wardrop, 2010).

ეკლესიის როლი ეროვნული იდენტობის შენარჩუნებაში კიდევ უფრო გამოკვეთილი გახდა უცხო მმართველობის პერიოდებში (Gachechiladze, 2014; Parsons, 1987). ოსმალეთისა და სპარსეთის ბატონობის ქვეშ, საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია მოქმედებდა როგორც გამაერთიანებელი ინსტიტუტი, რომელიც ინარჩუნებდა ქართულ კულტურულ ტრადიციებსა და ეროვნულ ცნობიერებას (Jersild, 2002; Pelkmans, 2006). მსგავსად, რუსეთის იმპერიის პერიოდში (1801-1917), ეკლესია, მიუხედავად იმისა, რომ დაკარგა თავისი ავტოკეფალია და დაექვემდებარა რუსეთის მართლმადიდებელ ეკლესიას, რჩებოდა ქართული განსხვავებულობის მნიშვნელოვან სიმბოლოდ (Jones, 2005; Suny, 1988).

რელიგია საბჭოთა პერიოდში

საბჭოთა ერა (1921-1991) წარმოადგენდა მნიშვნელოვან გამოწვევას საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიისთვის და უფრო ფართოდ, რელიგიური ცხოვრებისთვის საქართველოში (Ro'i, 2000; Suny, 1994). საბჭოთა ხელისუფლება ახორციელებდა აგრესიულ ანტირელიგიურ პოლიტიკას, რომელიც მიზნად ისახავდა რელიგიური რწმენისა და პრაქტიკის აღმოფხვრას (Ramet, 1998; Froese, 2008). ეკლესიები დაიხურა, სასულიერო პირები დევნას განიცდიდნენ და რელიგიური განათლება აიკრძალა (Corley, 1996; Vashakmadze, 2012). საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია, ისევე როგორც სხვა რელიგიური ინსტიტუტები საბჭოთა კავშირში, დგას გაქრობის საფრთხის წინაშე (Grdzeldidze, 2010; Jashi, 2013).

ამ ზეწოლის მიუხედავად, რელიგია კვლავ არსებობდა ქართულ საზოგადოებაში, თუმცა შემცირებული და უფრო პირადი ფორმით (Dragadze, 1993; Pelkmans, 2009). ბევრი ქართველი ინარჩუნებდა თავის რელიგიურ რწმენასა და პრაქტიკას დისკრეტულად, გადასცემდა მათ ოჯახების მეშვეობით (Kotkin, 1995; Jones, 2015). ეკლესია, თუმცა მნიშვნელოვნად დასუსტებული, განაგრძობდა ფუნქციონირებას შეზღუდული შესაძლებლობებით (Crego, 2014). რელიგიური იდენტობის ეს მდგრადობა საბჭოთა პერიოდში ხაზს უსვამს ქრისტიანობის ღრმად ფესვგადგმულ ბუნებას ქართულ კულტურასა და საზოგადოებაში (Suny, 1988; Werth, 2006).

რელიგიური აღორძინება პოსტ-საბჭოთა საქართველოში

საბჭოთა კავშირის დაშლამ და საქართველოს შემდგომმა დამოუკიდებლობამ 1991 წელს გამოიწვია რელიგიური ცხოვრების დრამატული აღორძინება ქვეყანაში (Agadjanian et al., 2017; Kalatozishvili, 2011). საქართველოს მართლმადიდებელმა ეკლესიამ სწრაფად დაიბრუნა თავისი პოზიცია, როგორც ცენტრალურმა ინსტიტუტმა ქართულ საზოგადოებაში, ეკლესიაში დასწრებისა და რელიგიური დაცვის მნიშვნელოვანი ზრდით (Kalatozishvili, 2015; Sarkissian, 2008). ეკლესიამ დაიბრუნა თავისი ქონება, აღადგინა თავისი ინფრასტრუქტურა და ხელახლა დაამყარა თავისი არსებობა საზოგადოებრივ ცხოვრებაში (Crego, 2014; Metreveli, 2016).

ეს რელიგიური აღორძინება მჭიდროდ იყო დაკავშირებული ქართული ნაციონალიზმის აღორძინებასთან პოსტ-საბჭოთა პერიოდში (Crego, 2014; Wheatley, 2005). ეკლესია გახდა ქართული ეროვნული იდენტობისა და ისტორიული უწყვეტობის სიმბოლო, რომელიც უზრუნველყოფდა სტაბილურობისა და მიმართულების გრძნობას ღრმა პოლიტიკური და ეკონომიკური უნესრიგობის პერიოდში (Ladaria, 2012; Grdzeldidze, 2010). პოლიტიკური ლიდერები, რომლებიც აღიარებდნენ

ეკლესიის პოპულარობასა და მორალურ ავტორიტეტს, ცდილობდნენ მასთან დაკავშირებას საკუთარი ლეგიტიმურობის გასაძლიერებლად (Serrano, 2010; Zedania, 2011).

2002 წლის კონსტიტუციური შეთანხმება საქართველოს სახელმწიფოსა და საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიას შორის ფორმალიზება გაუკეთა ეკლესიის განსაკუთრებულ სტატუსს ქართულ საზოგადოებაში, მიანიჭა მას პრივილეგიები, რომლებიც არ ვრცელდება სხვა რელიგიურ ჯგუფებზე (Papuashvili, 2008; Serrano, 2010). ეს შეთანხმება ასახავდა ეკლესიის უნიკალურ ისტორიულ როლს ქართულ საზოგადოებაში, მაგრამ ასევე წამოჭრა კითხვები რელიგიური თანასწორობისა და სახელმწიფოს სეკულარული ბუნების შესახებ (Corso, 2009; Tokhtassynov, 2013).

პოსტ-საბჭოთა რელიგიური აღორძინება საქართველოში ილუსტრირებს, თუ როგორ შეიძლება რელიგია იყოს ეროვნული იდენტობისა და სოციალური ერთიანობის წყარო გარდამავალი და გაურკვევლობის პერიოდებში (Karpov, 2010; Kunovich & Hodson, 1999). ის ასევე აჩვენებს, თუ როგორ შეუძლიათ რელიგიურ ინსტიტუტებს სწრაფად დაიბრუნონ საჯარო გავლენა, როდესაც პოლიტიკური გარემოებები იცვლება, განსაკუთრებით იმ საზოგადოებებში, სადაც რელიგიური იდენტობა ძლიერი რჩებოდა ოფიციალური ჩახშობის მიუხედავად (Stan & Turcescu, 2007; Tomka, 2011).

საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია თანამედროვე პოლიტიკაში

ინსტიტუციური გავლენა და საჯარო ავტორიტეტი

საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია ფართოდ არის აღიარებული, როგორც ეროვნული იდენტობისა და მორალური ავტორიტეტის მცველი თანამედროვე საქართველოში (Chitanava, 2015; Gurchiani, 2017). იგი მნიშვნელოვან როლს თამაშობს საზოგადოებრივი აზრისა და საზოგადოებრივი ღირებულებების ფორმირებაში, გამოკითხვები მუდმივად აჩვენებს, რომ ის არის ყველაზე სანდო ინსტიტუტი ქვეყანაში (Caucasus Research Resource Centers, 2018; International Republican Institute, 2019). ეკლესიის პატრიარქი, ილია II, რომელიც ეკლესიას უძღვება 1977 წლიდან, სარგებლობს უზარმაზარი საზოგადოებრივი პატივისცემით და მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს საჯარო დისკურსზე (Metreveli, 2016; Vashakmadze, 2012).

ეკლესიის მორალური ავტორიტეტი განსაკუთრებით თვალსაჩინოა მის უნარში ჩამოაყალიბოს საზოგადოებრივი დამოკიდებულებები ისეთ საკითხებზე, როგორიცაა ოჯახური ღირებულებები, გენდერული როლები და სექსუალური მორალი (აღდგომელაშვილი, 2016; რეხვიაშვილი, 2010). მისი კონსერვატიული პოზიციები ამ საკითხებზე რეზონირებს ბევრ ქართველში, განსაკუთრებით სოფლის მოსახლეობასა და უფროსი თაობის წარმომადგენლებში, რომლებიც ეკლესიას განიხილვენ, როგორც დასავლური სეკულარიზმისა და ლიბერალიზმის ნეგატიური გავლენებისგან დამცავ ბასტიონს (გურჩიანი, 2017; კეკელია, 2014).

ეკლესიის ჩართულობა პოლიტიკურ საკითხებში

საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია არ ერიდება პოლიტიკურ საკითხებში პირდაპირ ჩარევას (Gavashelishvili, 2012; Zedania, 2011). ის გამოხატავს პოზიციებს სხვადასხვა საკითხზე, საკონსტიტუციო რეფორმებიდან საგარეო პოლიტიკამდე (Chitanava, 2020; Serrano, 2018). მაგალითად, ეკლესია არის ტრადიციული ოჯახური ღირებულებების ძლიერი დამცველი და ეწინააღმდეგება იმ პოლიტიკას, რომელიც, მისი აზრით, ძირს უთხრის ამ ღირებულებებს, როგორიცაა ერთნაირსქესიანთა ქორწინების ლეგალიზაცია ან აბორტის კანონების ლიბერალიზაცია (Aghdgomelashvili, 2016; Mestvirishvili et al., 2017).

2016 წელს ეკლესია აქტიურად ეწინააღმდეგებოდა მთავრობის ინიციატივას LGBTQ+ პირების დაცვის ანტიდისკრიმინაციული კანონმდებლობის შემოღებაზე, რადგან მიაჩნდა, რომ ასეთი კანონმდებლობა ხელს შეუწყობდა „ჰომოსექსუალურ პროპაგანდას“ და ძირს გამოუთხრიდა ტრადიციულ ქართულ ღირებულებებს (Human Rights Watch, 2018; Mestvirishvili et al., 2017). ასევე, ეკლესია მხარს უჭერს საჯარო სკოლებში რელიგიური განათლების შემოღებას და ცდილობს, ზოგადად, განათლების პოლიტიკაზე გავლენის მოხდენას (Gavashelishvili, 2012; Kekelia, 2014).

ეკლესიას ასევე აქვს პოზიციები ეკონომიკურ და სოციალური კეთილდღეობის საკითხებზე და ხშირად მხარს უჭერს პოლიტიკას, რომელიც იცავს მოწყვლად მოსახლეობას (Funke, 2014; Serrano,

2018). ეკონომიკური რეფორმების დროს, რომელთაც გაზარდეს უთანასწორობა და გააუარესეს ბევრი ქართველის მდგომარეობა, ეკლესია ზოგჯერ გვევლინება ამ ცვლილებებით მარგინალიზებული ადამიანების ხმად, მოუწოდებს მეტი სოციალური დაცვისა და ეკონომიკური სამართლიანობისკენ (Ladaria, 2012; Minesashvili, 2017).

საგარეო პოლიტიკის საკითხებზე ეკლესია ზოგჯერ გამოხატავს შეხედულებებს, რომლებიც განსხვავდება მთავრობის პრო-დასავლური ორიენტაციისგან (Kakachia & Minesashvili, 2015; Minesashvili, 2017). მიუხედავად იმისა, რომ პირდაპირ არ ეწინააღმდეგება ევროპულ ინტეგრაციას, ეკლესია გამოხატავს შეშფოთებას ევროპასთან უფრო მჭიდრო კავშირების კულტურული შედეგების შესახებ, განსაკუთრებით იმ ღირებულებებთან დაკავშირებით, რომლებსაც ქართული ტრადიციების საწინააღმდეგოდ მიიჩნევენ (Chitanava, 2020; Kakachia & Minesashvili, 2015). ეს ზოგჯერ ქმნის დაძაბულობას ეკლესიის კონსერვატიულ სოციალურ ხედვასა და საქართველოს ევრო-ატლანტიკური ინტეგრაციის მისწრაფებებს შორის (Minesashvili & Kachkachishvili, 2018; Serrano, 2018).

გავლენა საარჩევნო პოლიტიკაზე

ეკლესიის გავლენა ვრცელდება საარჩევნო პოლიტიკაზე, სადაც მას შეუძლია მნიშვნელოვნად იმოქმედოს ამომრჩეველთა ქცევაზე (Minesashvili & Kachkachishvili, 2018; Zedania, 2011). არჩევნების დროს პოლიტიკური პარტიები და კანდიდატები ხშირად ცდილობენ ეკლესიის მხარდაჭერის მოპოვებას, რადგან აცნობიერებენ მის მნიშვნელოვან გავლენას ამომრჩევლებზე (Kakachia & O'Beachain, 2014; Cecire, 2013). ეკლესიის საჯარო მხარდაჭერას ან კრიტიკას შეუძლია გავლენა მოახდინოს არჩევნების შედეგებზე და პოლიტიკურ ლეგიტიმურობაზე (Gvosdev, 2012; Metreveli, 2016).

მიუხედავად იმისა, რომ ეკლესია ოფიციალურად ინარჩუნებს პოლიტიკურ ნეიტრალიტეტს და ფორმალურად არ უჭერს მხარს კონკრეტულ პარტიებს ან კანდიდატებს, პრაქტიკაში, სასულიერო პირები ხშირად აჩვენებენ თავიანთ პოლიტიკურ პრეფერენციებს მრევლს (Funke, 2014; Kintsurashvili, 2015). ეს სიგნალები განსაკუთრებით გავლენიანი შეიძლება იყოს სოფლებში, სადაც ადგილობრივი მღვდელი შეიძლება იყოს ყველაზე პატივცემული ავტორიტეტული ფიგურა თემში (Transparency International Georgia, 2016; Minesashvili, 2017).

ეკლესიის გავლენა საარჩევნო პოლიტიკაზე ასევე ჩანს პოლიტიკური აქტორების მიერ რელიგიური რიტორიკისა და სიმბოლიკის გამოყენებაში (Cecire, 2013; Zedania, 2011). პოლიტიკოსები ხშირად ესწრებიან ეკლესიის მსახურებას, განსაკუთრებით საარჩევნო კამპანიის პერიოდში, და თავიანთ გამოსვლებსა და პლატფორმებში რთავენ რელიგიურ მინიშნებებს (Gurchiani, 2017; Wheatley, 2017). ზოგიერთი პოლიტიკური პარტია თავის პოზიციას გარკვევით ათანხმებს ეკლესიის კონსერვატიულ სოციალურ დღის წესრიგთან, რათა მოიზიდოს რელიგიური ამომრჩევლები (Chitanava, 2020; Reisner, 2009).

ეს გავლენა საარჩევნო პოლიტიკაზე აჩენს მნიშვნელოვან კითხვებს ეკლესიისა და სახელმწიფოს გამიჯვნისა და რელიგიური ინსტიტუტების როლის შესახებ დემოკრატიულ პროცესებში (Berglund, 2014; Janelidze, 2018). კრიტიკოსები ამტკიცებენ, რომ ეკლესიის ჩარევა პოლიტიკაში ძირს უთხრის დემოკრატიულ პრინციპებსა და პლურალიზმს, ხოლო მხარდამჭერები ამტკიცებენ, რომ ეკლესიას აქვს ლეგიტიმური როლი საზოგადოებრივ ცხოვრებაში, როგორც ქართული კულტურული ღირებულებებისა და ტრადიციების წარმომადგენელს (Gavashelishvili, 2012; Kekelia, 2014).

ეკლესიის ჩართულობა პოლიტიკურ საკითხებში

საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია არ ერიდება პოლიტიკურ საკითხებში პირდაპირ ჩარევას (Gavashelishvili, 2012; Zedania, 2011). ის გამოხატავს პოზიციებს სხვადასხვა საკითხზე, საკონსტიტუციო რეფორმებიდან საგარეო პოლიტიკამდე (Chitanava, 2020; Serrano, 2018). მაგალითად, ეკლესია არის ტრადიციული ოჯახური ღირებულებების ძლიერი დამცველი და ეწინააღმდეგება იმ პოლიტიკას, რომელიც, მისი აზრით, ძირს უთხრის ამ ღირებულებებს, როგორცაა ერთნაირსქესი-

ანთა ქორწინების ლეგალიზაცია ან აბორტის კანონების ლიბერალიზაცია (Aghdgomelashvili, 2016; Mestvirishvili et al., 2017).

2016 წელს ეკლესია აქტიურად ეწინააღმდეგებოდა მთავრობის ინიციატივას LGBTQ+ პირების დაცვის ანტიდისკრიმინაციული კანონმდებლობის შემოღებაზე, რადგან მიაჩნდა, რომ ასეთი კანონმდებლობა ხელს შეუწყობდა „ჰომოსექსუალურ პროპაგანდას“ და ძირს გამოუთხრიდა ტრადიციულ ქართულ ღირებულებებს (Human Rights Watch, 2018; Mestvirishvili et al., 2017). ასევე, ეკლესია მხარს უჭერს საჯარო სკოლებში რელიგიური განათლების შემოღებას და ცდილობს, ზოგადად, განათლების პოლიტიკაზე გავლენის მოხდენას (Gavashelishvili, 2012; Kekelia, 2014).

ეკლესიას ასევე აქვს პოზიციები ეკონომიკურ და სოციალური კეთილდღეობის საკითხებზე და ხშირად მხარს უჭერს პოლიტიკას, რომელიც იცავს მოწყვლად მოსახლეობას (Funke, 2014; Serrano, 2018). ეკონომიკური რეფორმების დროს, რომელთაც გაზარდეს უთანასწორობა და გააუარესეს ბევრი ქართველის მდგომარეობა, ეკლესია ზოგჯერ გვევლინება ამ ცვლილებებით მარგინალიზებული ადამიანების ხმად, მოუწოდებს მეტი სოციალური დაცვისა და ეკონომიკური სამართლიანობისკენ (Ladaria, 2012; Minesashvili, 2017).

საგარეო პოლიტიკის საკითხებზე ეკლესია ზოგჯერ გამოხატავს შეხედულებებს, რომლებიც განსხვავდება მთავრობის პრო-დასავლური ორიენტაციისგან (Kakachia & Minesashvili, 2015; Minesashvili, 2017). მიუხედავად იმისა, რომ პირდაპირ არ ეწინააღმდეგება ევროპულ ინტეგრაციას, ეკლესია გამოხატავს შემფოთებას ევროპასთან უფრო მჭიდრო კავშირების კულტურული შედეგების შესახებ, განსაკუთრებით იმ ღირებულებებთან დაკავშირებით, რომლებსაც ქართული ტრადიციების საწინააღმდეგოდ მიიჩნევენ (Chitanava, 2020; Kakachia & Minesashvili, 2015). ეს ზოგჯერ ქმნის დაძაბულობას ეკლესიის კონსერვატიულ სოციალურ ხედვასა და საქართველოს ევრო-ატლანტიკური ინტეგრაციის მისწრაფებებს შორის (Minesashvili & Kachkachishvili, 2018; Serrano, 2018).

გავლენა საარჩევნო პოლიტიკაზე

ეკლესიის გავლენა ვრცელდება საარჩევნო პოლიტიკაზე, სადაც მას შეუძლია მნიშვნელოვნად იმოქმედოს ამომრჩეველთა ქცევაზე (Minesashvili & Kachkachishvili, 2018; Zedania, 2011). არჩევნების დროს პოლიტიკური პარტიები და კანდიდატები ხშირად ცდილობენ ეკლესიის მხარდაჭერის მოპოვებას, რადგან აცნობიერებენ მის მნიშვნელოვან გავლენას ამომრჩევლებზე (Kakachia & O'Beachain, 2014; Cecire, 2013). ეკლესიის საჯარო მხარდაჭერას ან კრიტიკას შეუძლია გავლენა მოახდინოს არჩევნების შედეგებზე და პოლიტიკურ ლეგიტიმურობაზე (Gvosdev, 2012; Metreveli, 2016).

მიუხედავად იმისა, რომ ეკლესია ოფიციალურად ინარჩუნებს პოლიტიკურ ნეიტრალიტეტს და ფორმალურად არ უჭერს მხარს კონკრეტულ პარტიებს ან კანდიდატებს, პრაქტიკაში, სასულიერო პირები ხშირად აჩვენებენ თავიანთ პოლიტიკურ პრეფერენციებს მრევლს (Funke, 2014; Kintsurashvili, 2015). ეს სიგნალები განსაკუთრებით გავლენიანი შეიძლება იყოს სოფლებში, სადაც ადგილობრივი მღვდელი შეიძლება იყოს ყველაზე პატივცემული ავტორიტეტული ფიგურა თემში (Transparency International Georgia, 2016; Minesashvili, 2017).

ეკლესიის გავლენა საარჩევნო პოლიტიკაზე ასევე ჩანს პოლიტიკური აქტორების მიერ რელიგიური რიტორიკისა და სიმბოლიკის გამოყენებაში (Cecire, 2013; Zedania, 2011). პოლიტიკოსები ხშირად ესწრებიან ეკლესიის მსახურებას, განსაკუთრებით საარჩევნო კამპანიის პერიოდში, და თავიანთ გამოსვლებსა და პლატფორმებში რთავენ რელიგიურ მინიშნებებს (Gurchiani, 2017; Wheatley, 2017). ზოგიერთი პოლიტიკური პარტია თავის პოზიციას გარკვევით ათანხმებს ეკლესიის კონსერვატიულ სოციალურ დღის წესრიგთან, რათა მოიზიდოს რელიგიური ამომრჩევლები (Chitanava, 2020; Reisner, 2009).

ეს გავლენა საარჩევნო პოლიტიკაზე აჩენს მნიშვნელოვან კითხვებს ეკლესიისა და სახელმწიფოს გამიჯვნისა და რელიგიური ინსტიტუტების როლის შესახებ დემოკრატიულ პროცესებში (Berglund, 2014; Janelidze, 2018). კრიტიკოსები ამტკიცებენ, რომ ეკლესიის ჩარევა პოლიტიკაში ძირს უთხრის დემოკრატიულ პრინციპებსა და პლურალიზმს, ხოლო მხარდამჭერები ამტკიცებენ,

რომ ეკლესიას აქვს ლეგიტიმური როლი საზოგადოებრივ ცხოვრებაში, როგორც ქართული კულტურული ღირებულებებისა და ტრადიციების წარმომადგენელს (Gavashelishvili, 2012; Kekelia, 2014).

რელიგიური უმცირესობები და პოლიტიკური ჩართულობა

მრავალფეროვნება საქართველოს რელიგიურ ლანდშაფტში

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია დომინირებს რელიგიურ ლანდშაფტში, საქართველო არის სახლი მრავალფეროვანი რელიგიური თემებისთვის, მათ შორის მუსლიმებისთვის, სომხური სამოციქულო ეკლესიის მიმდევრებისთვის, კათოლიკეებისთვის და ებრაელებისთვის, ასევე სხვა რელიგიური ჯგუფებისთვის (State Department, 2019; Tsintsadze, 2007). 2014 წლის აღწერის თანახმად, მოსახლეობის დაახლოებით 83.4% თავს აიდეენტიფიცირებს როგორც ქართველი მართლმადიდებელი, 10.7% როგორც მუსლიმი, 2.9% როგორც სომხური სამოციქულო, 0.5% როგორც კათოლიკე, და დანარჩენი ეკუთვნის სხვა რელიგიურ ჯგუფებს ან თავს არარელიგიურად მიიჩნევს (National Statistics Office of Georgia, 2016; Pew Research Center, 2017).

ეს რელიგიური მრავალფეროვნება ნაწილობრივ არის საქართველოს გეოგრაფიული მდებარეობის შედეგი სხვადასხვა ცივილიზაციის გზაჯვარედინზე და მისი ისტორიული გამოცდილების შედეგი სხვადასხვა იმპერიების შემადგენლობაში (Gvosdev, 2000; Rapp, 2016). მუსლიმური თემები კონცენტრირებულია აჭარის სამხრეთ-დასავლეთ რეგიონში და სამხრეთ-აღმოსავლეთში, სადაც მნიშვნელოვანი აზერბაიჯანული მოსახლეობაა (Gogadze, 2016; Sanikidze, 2012). სომხური სამოციქულო თემი ძირითადად მდებარეობს სამცხე-ჯავახეთის რეგიონში და თბილისში (Simonian, 2004; Wheatley, 2009). სხვა რელიგიურ ჯგუფებს, მათ შორის კათოლიკეებსა და ებრაელებს, აქვთ უფრო მცირე, მაგრამ ისტორიულად მნიშვნელოვანი წარმომადგენლობა ქვეყნის სხვადასხვა ნაწილში (Batiashvili, 2018; Tsintsadze, 2007).

მიუხედავად ამ მრავალფეროვნებისა, საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის დომინანტური პოზიცია საზოგადოებრივ ცხოვრებაში და მისი განსაკუთრებული სამართლებრივი სტატუსი ქმნის სიტუაციას, სადაც რელიგიური უმცირესობები ხშირად გრძნობენ მარგინალიზაციას ან მეორეხარისხოვან მოქალაქეებად მოპყრობას (Tolerance and Diversity Institute, 2018; United Nations Human Rights Council, 2015). ამ აღქმას აძლიერებს დისკრიმინაციის შემთხვევები და ქართული ეროვნული იდენტობის გაიგივება მართლმადიდებლობასთან საჯარო დისკურსის დიდ ნაწილში (Lomtadze, 2016; Public Defender of Georgia, 2020).

რელიგიური უმცირესობების სტატუსი და უფლებები

რელიგიური უმცირესობების სტატუსი და უფლებები წარმოადგენს მნიშვნელოვან პოლიტიკურ საკითხს საქართველოში (Lomtadze, 2016; Serrano, 2018). მთავრობამ გადადგა გარკვეული ნაბიჯები რელიგიური თავისუფლების დასაცავად, მათ შორის საკანონმდებლო რეფორმები, რომლებმაც გააუმჯობესა არამართლმადიდებლური რელიგიური ჯგუფების სამართლებრივი სტატუსი (Human Rights Watch, 2017; Public Defender of Georgia, 2020). 2011 წელს სამოქალაქო კოდექსში შეტანილი ცვლილებებით რელიგიურ ორგანიზაციებს მიეცათ უფლება, დარეგისტრირებულიყვნენ როგორც საჯარო სამართლის იურიდიული პირები, რაც მათ აძლევდა სამართლებრივ აღიარებას და გარკვეულ უფლებებს, რომლებიც ადრე მხოლოდ საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიისთვის იყო გათვალისწინებული (Papuashvili, 2015; Tolerance and Diversity Institute, 2014).

მიუხედავად ამ გაუმჯობესებისა, გამოწვევები კვლავ რჩება (Freedom House, 2020; United States Commission on International Religious Freedom, 2019). რელიგიური უმცირესობები კვლავ აწყდებიან ბარიერებს ახალი სალოცავების მშენებლობისას, საბჭოთა პერიოდში კონფისკებული ქონების დაბრუნებისას და მათი ზომის პროპორციული სახელმწიფო დაფინანსების მიღებისას (Human Rights Watch, 2017; Public Defender of Georgia, 2020). მაგალითად, მუსლიმურ თემებს შეხვედრიათ წინააღმდეგობა ახალი მეჩეთების მშენებლობის ან ისტორიული მეჩეთების ხელახლა გახსნის მცდელობისას, ხშირად ადგილობრივი მართლმადიდებელი თემებისა და სასულიერო პირების წინააღმდეგობის გამო (Gogadze, 2016; Vateishvili, 2015).

დისკრიმინაცია და დაძაბულობა ხდება, ხშირად ამძაფრებს ნაციონალისტური რიტორიკა, რომელიც აიგივებს ქართულ იდენტობას მართლმადიდებლობასთან (Batiashvili, 2018; Serrano, 2018). რელიგიურ ნიადაგზე დისკრიმინაციისა და ძალადობის შემთხვევები, თუმცა არ არის სისტემატური, პერიოდულად ხდება, განსაკუთრებით მუსლიმებისა და იეჰოვას მოწმეების წინააღმდეგ (Democracy & Freedom Watch, 2018; Tolerance and Diversity Institute, 2018). ეს შემთხვევები ხაზს უსვამს ყველა რელიგიური თემის თანასწორი მოპყრობის უზრუნველყოფის გამოწვევებს საზოგადოებაში, სადაც ერთი რელიგია ასე მჭიდროდ არის დაკავშირებული ეროვნულ იდენტობასთან (Lomtadze, 2016; Sanikidze, 2012).

მთავრობის რეაგირება ამ გამოწვევებზე იყო შერეული (Freedom House, 2020; Tolerance and Diversity Institute, 2018). მიუხედავად იმისა, რომ ოფიციალური პოლიტიკა მხარს უჭერს რელიგიურ თავისუფლებასა და თანასწორობას, პრაქტიკაში, ხელისუფლება ზოგჯერ ვერ ახერხებს ადეკვატურად გადაჭრას დისკრიმინაციის საკითხები ან შეიძლება ჩანდეს, რომ უპირატესობას ანიჭებს უმრავლესობის რელიგიას (Human Rights Watch, 2017; Public Defender of Georgia, 2020). ეს განსხვავება პოლიტიკასა და პრაქტიკას შორის ასახავს რელიგიური საკითხების პოლიტიკურ სენსიტიურობას საქართველოში და მთავრობის მოუნდომებლობას გაუცხოვდეს გავლენიანი მართლმადიდებელი ეკლესიისგან (Janelidze, 2018; Serrano, 2018).

რელიგიათაშორისი ურთიერთობები და სოციალური ერთიანობა

რელიგიათაშორისი ურთიერთობები მნიშვნელოვან როლს ასრულებს სოციალურ ერთიანობასა და პოლიტიკურ სტაბილურობაში (Tsintsadze, 2007; Vateishvili, 2015). მიუხედავად იმისა, რომ ზოგადად არსებობს თანაცხოვრების ტრადიცია, დაძაბულობა შეიძლება წარმოიშვას, განსაკუთრებით იმ რეგიონებში, სადაც რელიგიური უმცირესობების მნიშვნელოვანი მოსახლეობაა (Caucasus Research Resource Centers, 2019; Sanikidze, 2012). მთავრობის მიდგომა ამ დაძაბულობის მართვასა და რელიგიათაშორისი დიალოგის ხელშეწყობაში გადამწყვეტია სოციალური ჰარმონიის შესანარჩუნებლად (Tolerance and Diversity Institute, 2014; United Nations Human Rights Council, 2015).

საქართველომ შექმნა რელიგიის საკითხთა სახელმწიფო სააგენტო, რომლის მიზანია ხელი შეუწყოს დიალოგს სხვადასხვა რელიგიურ თემს შორის და გადაჭრას რელიგიური უმცირესობებისთვის საინტერესო საკითხები (Lomtadze, 2016; State Agency for Religious Issues, 2018). სააგენტომ მხარი დაუჭირა სხვადასხვა ინიციატივას რელიგიათაშორისი გაგებისა და თანამშრომლობის ხელშესაწყობად, მათ შორის კონფერენციებს, საგანმანათლებლო პროგრამებსა და სათემო პროექტებს (Government of Georgia, 2019; Janelidze, 2018).

მიუხედავად ამ ძალისხმევისა, რელიგიათაშორისი დაძაბულობა კვლავ რჩება ზოგიერთ ტერიტორიაზე, ხშირად გადაჯაჭვულია ეთნიკურ და რეგიონულ იდენტობებთან (Gogadze, 2016; Wheatley, 2009). ისეთ რეგიონებში, როგორიცაა სამცხე-ჯავახეთი, სადაც ცხოვრობს სომხური სამოციქულო მოსახლეობის მნიშვნელოვანი ნაწილი, და ქვემო ქართლი, სადაც არის დიდი აზერბაიჯანული მუსლიმური თემი, რელიგიური განსხვავებები ზოგჯერ ემთხვევა ლინგვისტურ და კულტურულ განსხვავებებს, რაც ქმნის ჩართულობისა და გარიყვის კომპლექსურ დინამიკას (Reisner, 2009; Simonian, 2004).

რელიგიური იდენტობისა და სამოქალაქო კუთვნილების ურთიერთობა რჩება საქართველოს დემოკრატიული განვითარების გამოწვევად (Batiashvili, 2018; Serrano, 2018). ისეთი პოლიტიკური სისტემის შექმნა, რომელიც პატივს სცემს და მოიცავს ყველა რელიგიური თემის, მათ შორის უმცირესობების, პერსპექტივებს, და ამავე დროს აღიარებს მართლმადიდებლობის ისტორიულ და კულტურულ მნიშვნელობას ბევრი ქართველისთვის, მოითხოვს ნაზ ბალანსს, რომელიც ჯერ სრულად არ არის მიღწეული (Janelidze, 2018; Public Defender of Georgia, 2020).

რელიგია და საქართველოს საგარეო პოლიტიკა

გეოპოლიტიკური პოზიცია და რელიგიური იდენტობა

საქართველოს გეოპოლიტიკური პოზიცია და მისი რელიგიური იდენტობა მნიშვნელოვნად გავლენას ახდენს მის საგარეო პოლიტიკაზე (Kakachia & Minesashvili, 2015; Rapp, 2016). ქვეყნის

მისწრაფება ევრო-ატლანტიკური ინტეგრაციისკენ ზოგჯერ წინააღმდეგობაში მოდის მართლმადიდებელი ეკლესიის მიერ მხარდაჭერილ კონსერვატიულ სოციალურ ღირებულებებთან (Cecire, 2013; Minesashvili, 2017). ეს დაძაბულობა ქმნის კომპლექსურ დინამიკას, სადაც საქართველო ერთდროულად ცდილობს დასავლურ ინსტიტუტებთან უფრო მჭიდრო კავშირების დამყარებას, ამავე დროს ინარჩუნებს ძლიერ რელიგიურ იდენტობას, რომელიც ზოგჯერ უფრო ახლოს დგას ისეთ მართლმადიდებელ ქვეყნებში ხაზგასმულ ტრადიციულ ღირებულებებთან, როგორიცაა რუსეთი (Chitanava, 2020; Kakachia & Minesashvili, 2015).

ეკლესიის გავლენა საზოგადოებრივ განწყობებზე საგარეო პოლიტიკის საკითხებთან დაკავშირებით მნიშვნელოვანია (Gurchiani, 2017; Minesashvili & Kachkachishvili, 2018). მიუხედავად იმისა, რომ ეკლესია ფორმალურად არ ეწინააღმდეგება საქართველოს ევროპულ და ნატოს მისწრაფებებს, მან გამოთქვა შეშფოთება დასავლური ინტეგრაციის კულტურული შედეგების შესახებ, განსაკუთრებით იმასთან დაკავშირებით, რასაც ის აღიქვამს ლიბერალურ ღირებულებებად, რომლებიც ეწინააღმდეგება ქართულ ტრადიციებს (Chitanava, 2020; Zedania, 2011). ეს შეშფოთება რეზონანსს პოულობს მოსახლეობის იმ სეგმენტებში, რომლებსაც ეშინიათ, რომ ევროპასთან უფრო მჭიდრო კავშირებმა შეიძლება ძირი გამოუთხაროს საქართველოს კულტურულ და რელიგიურ იდენტობას (Gvosdev, 2012; Minesashvili, 2017).

ამავე დროს, საქართველოს მართლმადიდებლური იდენტობა ქმნის გარკვეულ კულტურულ მსგავსებას რუსეთთან, მიუხედავად პოლიტიკური დაძაბულობისა ამ ორ ქვეყანას შორის, რაც გამომდინარეობს 2008 წლის ომიდან და რუსეთის მიერ აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის მიმდინარე ოკუპაციიდან (Jones, 2015; Kimitaka, 2015). ეს რელიგიური და კულტურული კავშირები ართულებს საქართველოს ურთიერთობას რუსეთთან და გავლენას ახდენს იმაზე, თუ როგორ აღიქვამს ქართული საზოგადოების სხვადასხვა სეგმენტი ურთიერთობებს ჩრდილოელ მეზობელთან (Kakachia & Minesashvili, 2015; Serrano, 2018).

საერთო მართლმადიდებლური მემკვიდრეობა რუსეთთან

რუსეთთან საერთო მართლმადიდებლური მემკვიდრეობა კიდევ ერთ კომპლექსურ შრეს მატებს საქართველოს საგარეო ურთიერთობებს (Curanović, 2012; Gavashelishvili, 2012). მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია ინარჩუნებს დამოუკიდებლობას რუსეთის მართლმადიდებელი ეკლესიისგან, რელიგიური კავშირები ზოგჯერ გავლენას ახდენს საზოგადოებრივ განწყობებსა და პოლიტიკურ გადაწყვეტილებებზე, განსაკუთრებით რუსეთთან ურთიერთობის კუთხით (Kimitaka, 2015; Makarychev, 2018).

რუსეთის მართლმადიდებელ ეკლესიას ისტორიულად მიაჩნდა პოსტ-საბჭოთა სივრცე თავისი კანონიკურ ტერიტორიად და ცდილობდა გავლენის შენარჩუნებას ყოფილი საბჭოთა რესპუბლიკების მართლმადიდებელ ეკლესიებზე (Curanović, 2012; Leustean, 2014). მაშინ როცა საქართველოს მართლმადიდებელმა ეკლესიამ წინააღმდეგობა გაუწია ამგვარ გავლენას და შეინარჩუნა თავისი ავტოკეფალური სტატუსი, მაინც არსებობს კავშირები ამ ორ ეკლესიას შორის, რომლებსაც შეუძლიათ გავლენა მოახდინონ ორმხრივ ურთიერთობებზე (Coene, 2016; Warhola & Lehning, 2007).

ზოგიერთი ქართველი სასულიერო პირი და ერისკაცი გრძნობს რელიგიურ ნათესაობას რუსეთთან საერთო მართლმადიდებლური რწმენის საფუძველზე, მიუხედავად პოლიტიკური განსხვავებებისა (Makarychev, 2018; Serrano, 2018). ეს გრძნობა ზოგჯერ შეიძლება გადაიზარდოს რუსეთთან უფრო მჭიდრო ურთიერთობების მხარდაჭერაში ან წინააღმდეგობაში იმ პოლიტიკისადმი, რომელიც აღიქმება როგორც ანტი-რუსული (Kakachia & Minesashvili, 2015; Kucera, 2013). რუსეთის მთავრობა დროდადრო ცდილობდა ამ რელიგიური კავშირების გამოყენებას, როგორც რბილი ძალის ფორმას საქართველოში, წარმოაჩენდა რა თავის ტრადიციული მართლმადიდებლური ღირებულებების დამცველად დასავლური სეკულარიზმის წინააღმდეგ (Gvosdev, 2011; Torbakov, 2017).

თუმცა, მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია ზოგადად მხარს უჭერს საქართველოს ტერიტორიულ მთლიანობას და აკრიტიკებს რუსეთის მიერ აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებელ სახელმწიფოებად აღიარებას (Dzidziguri, 2016; Matveeva, 2018). ეს აჩვენებს, რომ რელიგიური სიახლოვე აუცილებლად არ აჭარბებს ეროვნულ

ინტერესებს ეკლესიის მიდგომაში საგარეო პოლიტიკის საკითხებისადმი (Kimitaka, 2015; Zedania, 2011).

დაძაბულობა ტრადიციულ რელიგიურ ღირებულებებსა და ევროპულ ლიბერალურ-დემოკრატიულ ნორმებს შორის

როდესაც საქართველო ცდილობს ევროკავშირთან უფრო მჭიდრო კავშირების დამყარებას, დაძაბულობა ტრადიციულ რელიგიურ ღირებულებებსა და ევროპულ ლიბერალურ-დემოკრატიულ ნორმებს შორის უფრო თვალსაჩინო ხდება (Ó Beacháin & Coene, 2014; Tsuladze, 2018). ისეთი საკითხები, როგორიცაა ადამიანის უფლებები, უმცირესობების დაცვა და სექსუალური აზრის სფეროები, სადაც რელიგიური პერსპექტივები გადაიკვეთება პოლიტიკურ მისწრაფებებთან (Aghdgomelashvili, 2016; Mestvirishvili et al., 2017).

ევროკავშირის აქცენტი LGBTQ+ უფლებებზე, გენდერულ თანასწორობასა და რელიგიურ პლურალიზმზე ზოგჯერ წინააღმდეგობაში მოდის კონსერვატიულ სოციალურ პოზიციებთან, რომლებსაც საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია უჭერს მხარს (Kakabadze, 2016; Reisner, 2018). ეს შექმნა გამოწვევები ქართველი პოლიტიკის შემქმნელებისთვის, რომლებმაც უნდა ინავიგირონ ევროკავშირის მოლოდინების დაკმაყოფილებასა და ეკლესიის გავლენიანი როლის პატივისცემას შორის ქართულ საზოგადოებაში (Nodia, 2016; Tsuladze, 2018).

ეს დაძაბულობა აშკარა იყო ანტი-დისკრიმინაციული კანონმდებლობის შესახებ დებატების დროს, რაც აუცილებელი იყო საქართველოს სავიზო ლიბერალიზაციის შეთანხმების ფარგლებში ევროკავშირთან (Human Rights Watch, 2019; Mestvirishvili et al., 2017). ეკლესია ძლიერ ეწინააღმდეგებოდა დებულებებს, რომლებიც იცავდა LGBTQ+ პირებს დისკრიმინაციისგან, რამაც გამოიწვია კანონმდებლობაში ცვლილებები და ხაზი გაუსვა რელიგიური კონსერვატიზმისა და ევროპული ლიბერალური ნორმების შეთანხმების გამოწვევებს (Aghdgomelashvili, 2016; Kintsurashvili, 2015).

მსგავსად, ასოცირების შეთანხმება, რომელიც ხელი მოეწერა საქართველოსა და ევროკავშირს შორის 2014 წელს, შეიცავს დებულებებს ადამიანის უფლებებთან დაკავშირებით, მათ შორის უმცირესობების უფლებებს, რომლებიც ზოგჯერ კრიტიკის ქვეშ ექცევა რელიგიური კონსერვატორების მხრიდან, რომლებსაც ემინიათ, რომ ისინი ძირს გამოუთხრიან ტრადიციულ ქართულ ღირებულებებს (Eastern Partnership Civil Society Forum, 2017; Tsuladze, 2018). ეს შემოთავაზება გამოიყენეს ანტი-დასავლურმა პოლიტიკურმა ძალებმა, რომლებიც ევროპულ ინტეგრაციას წარმოაჩენენ როგორც საფრთხეს საქართველოს რელიგიური და კულტურული იდენტობისთვის (Kakachia et al., 2018; Kintsurashvili, 2015).

მთავრობამ სცადა ამ დაძაბულობის მოგვარება იმის ხაზგასმით, რომ ევროპული ინტეგრაცია თავსებადია ქართული კულტურული და რელიგიური ტრადიციების შენარჩუნებასთან (Eastern Partnership Civil Society Forum, 2017; Nodia, 2016). ოფიციალური პირები ხშირად ამტკიცებენ, რომ საქართველოს შეუძლია შეინარჩუნოს თავისი უნიკალური იდენტობა და ამავე დროს მიიღოს მმართველობისა და ადამიანის უფლებების დაცვის ევროპული სტანდარტები (Kakachia et al., 2018; Ó Beacháin & Coene, 2014). თუმცა, ამ ზოგჯერ კონკურენტული ხედვების შეთანხმება რჩება მნიშვნელოვან გამოწვევად საქართველოს საგარეო პოლიტიკისთვის (Reisner, 2018; Tsuladze, 2018).

მსჯელობა: საქართველოს პოლიტიკაზე რელიგიის გავლენის ანალიზი ავლენს რამდენიმე ძირითად ტენდენციასა და დაძაბულობას, რომლებიც ახასიათებს თანამედროვე ეკლესია-სახელმწიფოს ურთიერთობებს ქვეყანაში (Chitanava, 2020; Metreveli, 2016). პირველ რიგში, საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია იკავებს მნიშვნელოვან ინსტიტუციურ ძალაუფლების პოზიციას, რომელიც სცდება წმინდა რელიგიურ სფეროს (Gurchiani, 2017; Serrano, 2018). ეს გავლენა მომდინარეობს არა მხოლოდ მისი სამართლებრივი პრივილეგიებიდან, არამედ ქართული ეროვნული იდენტობის ღრმა ისტორიული კავშირიდან და საზოგადოებრივი ნდობის მაღალი დონიდან, რომლითაც ის სარგებლობს (Batiashvili, 2018; Kekelia, 2014). საზოგადოებაში, სადაც ტრადიციული ინსტიტუტები დესტაბილიზებული იყო საბჭოთა სისტემის კოლაფსით, ეკონომიკური გარდაქმნე-

ბითა და პოლიტიკური არასტაბილურობით, ეკლესია წარმოადგენს უწყვეტობასა და სტაბილურობას (Metreveli, 2016; Zedania, 2011).

მეორე, რელიგიურ იდენტობასა და პოლიტიკურ ლეგიტიმურობას შორის ურთიერთობა საქართველოში წარმოადგენს როგორც შესაძლებლობებს, ასევე გამოწვევებს დემოკრატიული განვითარებისთვის (Janelidze, 2018; Ladaria, 2012). ერთი მხრივ, ეკლესიას ზოგჯერ კონსტრუქციული როლი უთამაშია ეროვნული ერთიანობის ხელშეწყობასა და გარდამავალ პერიოდში მორალური ორიენტირის მიცემაში (Grdzeldze, 2010; Wheatley, 2017). მეორე მხრივ, მისი კონსერვატიული სოციალური პოზიციები და პოლიტიკის ფორმირებაზე გავლენა ზოგჯერ ზღუდავდა უმცირესობების უფლებებს და დემოკრატიული დებატების პარამეტრებს (Chitanava, 2020; Freedom House, 2020).

მესამე, საქართველოს შემთხვევა ასახავს, თუ როგორ შეუძლიათ რელიგიურ ინსტიტუტებს ქვეყნის გეოპოლიტიკური ორიენტაციის ფორმირება (Curanović, 2012; Kakachia & Minesashvili, 2015). ეკლესიის აქცენტი ტრადიციულ ღირებულებებზე ქმნის კულტურულ საპირწონეს საქართველოს ოფიციალური პრო-დასავლური საგარეო პოლიტიკისთვის, რაც წარმოქმნის კომპლექსურ დინამიკას, სადაც ქვეყანა ერთდროულად ცდილობს ევროპულ ინტეგრაციას და ამავე დროს ინარჩუნებს გარკვეულ კულტურულ სიახლოვეს მართლმადიდებელ რუსეთთან (Coene, 2016; Tsuladze, 2018). ამ დინამიკას იყენებენ სხვადასხვა პოლიტიკური აქტორები, როგორც შიდა, ასევე საგარეო, რომლებიც ცდილობენ საქართველოს როლის განსაკუთრებული ხედვის ხელშეწყობას რეგიონულ და გლობალურ წესრიგში (Gvosdev, 2011; Torbakov, 2017).

მეოთხე, რელიგიური უმცირესობების სტატუსი წარმოადგენს კრიტიკულ ტესტს საქართველოს ვალდებულებისთვის პლურალიზმისა და თანასწორობის მიმართ (Lomtadze, 2016; Tolerance and Diversity Institute, 2018). მიუხედავად სამართლებრივი დაცვისა, არამართლმადიდებელი რელიგიური თემების განგრძობადი მარგინალიზაცია საზოგადოებრივი ცხოვრების სხვადასხვა ასპექტში მიუთითებს სხვაობაზე ფორმალურ უფლებებსა და ცხოვრებისეულ რეალობას შორის (Human Rights Watch, 2017; Public Defender of Georgia, 2020). როგორ გადაჭრის საქართველო ამ სხვაობას, გადამწყვეტი იქნება მისი დემოკრატიული კონსოლიდაციისთვის და უნარისთვის, შექმნას ინკლუზიური სამოქალაქო იდენტობა, რომელიც სცდება რელიგიურ კუთვნილებას (Papuashvili, 2015; Serrano, 2018).

ბოლოს, დაძაბულობა ტრადიციულ რელიგიურ ღირებულებებსა და ლიბერალურ დემოკრატიულ ნორმებს შორის საქართველოში ასახავს უფრო ფართო გლობალურ დებატებს რელიგიასა და პოლიტიკას შორის სათანადო ურთიერთობის შესახებ 21-ე საუკუნეში (Berger, 1999; Karpov, 2010). ეს დაძაბულობა არ არის უნიკალური საქართველოსთვის, მაგრამ იძენს განსაკუთრებულ მნიშვნელობას პოსტ-საბჭოთა კონტექსტში, სადაც რელიგიური და ეროვნული იდენტობები მჭიდროდ იყო გადაჯაჭვული კომუნისტური პერიოდის იძულებითი სეკულარიზმის წინააღმდეგ (Gurchiani, 2017; Pelkmans, 2009).

ეკლესიასა და სახელმწიფოს ურთიერთობების გამოწვევები და კრიტიკა

შემფოთება დემოკრატიული პროცესებით

ეკლესიასა და სახელმწიფოს შორის მჭიდრო ურთიერთობა იწვევს გარკვეულ შემფოთებას კრიტიკოსებს შორის (Batiashvili, 2018; Janelidze, 2018). კრიტიკოსები ამტკიცებენ, რომ ეკლესიის გავლენამ შეიძლება ძირი გამოუთხაროს დემოკრატიულ პროცესებს და ყველა მოქალაქის თანასწორობას, მიუხედავად მათი რელიგიური რწმენისა (Papuashvili, 2015; Transparency International Georgia, 2016).

საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის პრივილეგირებულმა პოზიციამ საზოგადოებრივ ცხოვრებაში და მისმა გავლენამ პოლიტიკურ გადაწყვეტილებებზე, ზოგიერთ დამკვირვებელს გაუჩინა კითხვა, შეუძლია თუ არა საქართველოს ნამდვილად განვითარდეს როგორც სეკულარული, პლურალისტური დემოკრატია, მაშინ როცა ერთ რელიგიურ ინსტიტუტს აქვს ასეთი მნიშვნელოვანი გავლენა პოლიტიკურ პროცესებზე (Nodia, 2016; Serrano, 2018). ეს შემფოთება განსაკუთრებით მწვავეა იმ სფეროებში, სადაც ეკლესიის პოზიციები ეწინააღმდეგება ინდივიდუალური უფლე-

ბებისა და თავისუფლებების პრინციპებს, რომლებიც ფუნდამენტურია ლიბერალური დემოკრატიისთვის (Human Rights Watch, 2019; Papuashvili, 2015).

მაგალითად, ეკლესიის წინააღმდეგობა LGBTQ+ უფლებების მიმართ ხელს უწყობს ისეთი კლიმატის შექმნას, სადაც სექსუალური უმცირესობების მიმართ დისკრიმინაცია და ძალადობა ჩვეულებრივია და ხშირად დაუსჯელი რჩება (Aghdgomelashvili, 2016; Mestvirishvili et al., 2017). მსგავსად, ეკლესიის გავლენამ ზოგჯერ შეზღუდა საჯარო დებატების სივრცე სენსიტიურ სოციალურ საკითხებზე, რადგან პოლიტიკოსებს არ სურთ მიიღონ პოზიციები, რომლებიც შეიძლება წინააღმდეგობაში მოვიდეს ეკლესიასთან (Kintsurashvili, 2015; Minesashvili & Kachkachishvili, 2018).

ეკლესიის ჩართულობა საარჩევნო პოლიტიკაში, თუნდაც არაოფიციალურად, აჩენს კითხვებს დემოკრატიული კონკურენციის სამართლიანობისა და ღიაობის შესახებ (Cecire, 2013; Transparency International Georgia, 2016). როდესაც ეკლესიის წარმომადგენლები გამოხატავენ მხარდაჭერას კონკრეტული კანდიდატების ან პარტიების მიმართ, ეს შეიძლება შექმნას ზენოლა რელიგიურ ამომრჩევლებზე და პოტენციურად დაამახინჯოს საარჩევნო შედეგები (Funke, 2014; Minesashvili, 2017). ეს განსაკუთრებით პრობლემურია, თუ გავითვალისწინებთ ეკლესიის მორალურ ავტორიტეტს და ნდობის მაღალ დონეს, რომლითაც ის სარგებლობს მოსახლეობაში (Gurchiani, 2017; International Republican Institute, 2019).

ეს დინამიკა ხაზს უსვამს დაძაბულობას უმრავლესობის ნების პრინციპსა და ლიბერალურ კონსტიტუციონალიზმს შორის საქართველოს დემოკრატიულ განვითარებაში (Berglund, 2014; Nodia, 2016). მაშინ როცა ეკლესიის გავლენა ასახავს ქართველების უმრავლესობის რელიგიურ პრეფერენციებს, ლიბერალური დემოკრატია ასევე მოითხოვს უმცირესობების უფლებების დაცვას და სახელმწიფოს ნეიტრალიტეტის შენარჩუნებას რელიგიურ საკითხებში (Janelidze, 2018; Papuashvili, 2015).

რელიგიური ტრადიციისა და პლურალიზმის დაბალანსება

იმის უზრუნველყოფა, რომ პოლიტიკური სისტემა პატივს სცემს და მოიცავს ყველა რელიგიური თემის, მათ შორის უმცირესობების, პერსპექტივებს, რჩება გამოწვევად (Lomtadze, 2016; United Nations Human Rights Council, 2015). მიუხედავად იმისა, რომ საქართველომ პროგრესი განიცადა რელიგიური თავისუფლებისა და თანასწორობის სამართლებრივი ჩარჩოების შექმნაში, ამ პრინციპების პრაქტიკული განხორციელება საზოგადოებაში, სადაც ერთი რელიგია ასე მჭიდროდაა დაკავშირებული ეროვნულ იდენტობასთან, მუდმივ გამოწვევას წარმოადგენს (Janelidze, 2018; Tolerance and Diversity Institute, 2018).

მთავრობა აწყდება რთულ ამოცანას, აღიაროს მართლმადიდებლობის ისტორიული და კულტურული მნიშვნელობა და ამავე დროს უზრუნველყოს, რომ ეს აღიარება არ გადაიზარდოს არამართლმადიდებელი მოქალაქეების დისკრიმინაციაში (Public Defender of Georgia, 2020; Serrano, 2018). ეს ბალანსი განსაკუთრებით რთულია ისეთ სფეროებში, როგორიცაა განათლება, სადაც საჯარო სკოლებში რელიგიური შინაარსის შემოტანა უნდა მოხდეს ისე, რომ პატივი სცეს მოსწავლეების რელიგიური რწმენების მრავალფეროვნებას (Crego, 2014; Tolerance and Diversity Institute, 2014).

მსგავსად, რელიგიური ინსტიტუტებისთვის სახელმწიფო დაფინანსება უნდა გამოიყოს ისეთი ფორმით, რომელიც აღიქმება სამართლიანად და არადისკრიმინაციულად (Human Rights Watch, 2017; Papuashvili, 2015). არსებული სისტემა, რომელიც მნიშვნელოვან ფინანსურ მხარდაჭერას უზრუნველყოფს საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიისთვის, ხოლო სხვა რელიგიურ ჯგუფებს შეზღუდულ დაფინანსებას სთავაზობს, კრიტიკის საგანია როგორც უთანასწორო და პოტენციურად არაკონსტიტუციური (Lomtadze, 2016; Tolerance and Diversity Institute, 2018).

რელიგიური უმცირესობების უფლებების დაცვა, განსაკუთრებით მათი შესაძლებლობა ააშენონ და შეინარჩუნონ სალოცავი ადგილები, რჩება საკამათო საკითხად (Gogadze, 2016; Sanikidze, 2012). ადგილობრივი ხელისუფლება ხშირად განიცდის ზენოლას მართლმადიდებელი თემებისგან, როდესაც იღებს გადაწყვეტილებას არამართლმადიდებლური რელიგიური შენობების ნება-რთევებზე, რაც ქმნის სიტუაციებს, სადაც სამართლებრივი უფლებები არსებობს ქაღალდზე, მა-

გრამ პრაქტიკაში რთულია მათი განხორციელება (Human Rights Watch, 2017; Public Defender of Georgia, 2020).

ნამდვილად პლურალისტური საზოგადოების შექმნა მოითხოვს არა მხოლოდ სამართლებრივ დაცვას, არამედ სოციალური დამოკიდებულებებისა და საჯარო დისკურსის ცვლილებასაც (Batiashvili, 2018; Serrano, 2018). სანამ ქართული ეროვნული იდენტობა მჭიდროდაა ასოცირებული მართლმადიდებლობასთან საზოგადოებრივ წარმოსახვაში, არამართლმადიდებელი მოქალაქეები შეიძლება კვლავ გრძნობდნენ მარგინალიზებას ან გარიყვას ეროვნულ ცხოვრებაში სრული მონაწილეობისგან (Lomtadze, 2016; Zedania, 2011).

პერსპექტივები ეკლესიისა და სახელმწიფოს გამიჯვნაზე

დებატები ეკლესიისა და სახელმწიფოს შორის სათანადო ურთიერთობის შესახებ გრძელდება ქართულ საზოგადოებაში (Nodia, 2016; Serrano, 2018). ეს დებატები ასახავს უფრო ფართო კითხვებს საქართველოს იდენტობის შესახებ როგორც ერის და მისი მომავალი განვითარების შესახებ როგორც დემოკრატიული სახელმწიფოს (Batiashvili, 2018; Zedania, 2011).

ზოგიერთი მხარს უჭერს უფრო მკაცრ გამიჯვნას რელიგიურ ინსტიტუტებსა და მთავრობას შორის, ამტკიცებს რა, რომ ეს აუცილებელია ნამდვილი სეკულარული დემოკრატიის განვითარებისთვის (Papuashvili, 2015; Tsuladze, 2018). ისინი მიუთითებენ დასავლეთ ევროპისა და ჩრდილოეთ ამერიკის მოდელებზე, სადაც რელიგიურ ინსტიტუტებს შეიძლება ჰქონდეთ სოციალური გავლენა, მაგრამ არ აქვთ ფორმალური პოლიტიკური ძალაუფლება ან განსაკუთრებული სამართლებრივი სტატუსი (Berger, 1999; Casanova, 2011).

სხვები ამტკიცებენ ისეთი მოდელის სასარგებლოდ, რომელიც აღიარებს საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ისტორიულ და კულტურულ მნიშვნელობას, მაგრამ ამავე დროს ინარჩუნებს რელიგიური თავისუფლებისა და თანასწორობის პრინციპს (Gavashelishvili, 2012; Janelidze, 2018). ეს პერსპექტივა ვერ ხედავს წინააღმდეგობას ეკლესიის განსაკუთრებული როლის აღიარებასა და რელიგიური უმცირესობებისა და არარელიგიური მოქალაქეების უფლებების დაცვას შორის ქართულ კულტურაში (Grdzeldze, 2010; Ladaria, 2012).

2002 წლის საკონსტიტუციო შეთანხმება ცდილობდა ამ პერსპექტივებს შორის ბალანსის დაცვას საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის „განსაკუთრებული როლის“ აღიარებით ქვეყნის ისტორიაში და ამავე დროს რელიგიური თავისუფლების პრინციპის დამტკიცებით (Corso, 2009; Papuashvili, 2015). თუმცა, ამ შეთანხმების განხორციელება და მისი გავლენა ეკლესია-სახელმწიფოს ურთიერთობებზე რჩება მიმდინარე დებატების საგნად (Lomtadze, 2016; Serrano, 2018).

ეს დებატები არ არის მხოლოდ თეორიული, არამედ აქვს პრაქტიკული გავლენა პოლიტიკის გადაწყვეტილებებზე სხვადასხვა სფეროში, განათლებიდან ჯანდაცვამდე და სოციალურ კეთილდღეობამდე (Crego, 2014; Transparency International Georgia, 2016). როგორ გადაჭრის საქართველო ამ დაძაბულობას, მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს მის მომავალ განვითარებას როგორც დემოკრატიული სახელმწიფოს და მის უნარს ინტეგრირდეს ევრო-ატლანტიკურ ინსტიტუტებში, ამავე დროს შეინარჩუნოს თავისი განსხვავებული კულტურული და რელიგიური იდენტობა (Kakachia & Minesashvili, 2015; Ó Beacháin & Coene, 2014).

დასკვნა: რელიგიური ფაქტორების გავლენა საქართველოს პოლიტიკურ პროცესებზე არის ღრმა და მრავალმხრივი (Chitanava, 2020; Metreveli, 2016). საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ეროვნული იდენტობის, საჯარო პოლიტიკისა და პოლიტიკური დისკურსის ფორმირებაში (Gurchiani, 2017; Minesashvili & Kachkachishvili, 2018). მაშინ როცა ის უზრუნველყოფს მორალურ ორიენტირს და ხელს უწყობს სოციალურ ერთიანობას, მისი გავლენა ასევე წარმოქმნის გამოწვევებს ეკლესია-სახელმწიფოს ურთიერთობების, რელიგიური თავისუფლებისა და მრავალფეროვნების საკითხებში (Freedom House, 2020; Serrano, 2018).

რელიგიისა და პოლიტიკის გადაკვეთა საქართველოში აჩენს მნიშვნელოვან კითხვებს რელიგიური ტრადიციების პატივისცემასა და პლურალისტური და დემოკრატიული საზოგადოების ხელშეწყობას შორის ბალანსის შესახებ (Nodia, 2016; Zedania, 2011). როგორც კი საქართველო განა-

გრძობს გზას ევრო-ატლანტიკური ინტეგრაციისკენ, ტრადიციულ რელიგიურ ღირებულებებსა და ლიბერალურ დემოკრატიულ ნორმებს შორის დაძაბულობის ნავიგაცია გადამწყვეტი იქნება მისი მომავალი განვითარებისთვის (Kakachia et al., 2018; Tsuladze, 2018).

რელიგიასა და პოლიტიკას შორის ურთიერთობა საქართველოში ასახავს კომპლექსურ დინამიკას, რომელიც ჩნდება, როდესაც რელიგიური იდენტობა მჭიდროდაა დაკავშირებული ეროვნულ ცნობიერებასთან (Batiashvili, 2018; Gurchiani, 2017). ის აჩვენებს როგორც კონსტრუქციულ როლს, რომელიც რელიგიურ ინსტიტუტებს შეუძლიათ ითამაშონ მორალური ორიენტირისა და სოციალური სტაბილურობის უზრუნველყოფაში გარდამავალ პერიოდებში, ასევე იმ გამოწვევებს, რომლებიც წარმოიშობა, როდესაც რელიგიური გავლენა ვრცელდება პოლიტიკურ სფეროში იმგვარად, რამაც შეიძლება გავლენა იქონიოს მათ უფლებებსა და სტატუსზე, ვინც არ იზიარებს უმრავლესობის რწმენას (Metreveli, 2016; Tolerance and Diversity Institute, 2018).

როგორც კი საქართველო მიდის წინ, ბალანსის პოვნა, რომელიც პატივს სცემს მის რელიგიურ მემკვიდრეობას და ამავე დროს ითავისებს პლურალიზმის, თანასწორობისა და დემოკრატიული მმართველობის პრინციპებს, აუცილებელი იქნება (Janelidze, 2018; Public Defender of Georgia, 2020). ეს ბალანსი მოითხოვს მუდმივ დიალოგს რელიგიურ ინსტიტუტებს, სამთავრობო ორგანოებს, სამოქალაქო საზოგადოებასა და მოქალაქეებს შორის რელიგიის სათანადო როლის შესახებ საზოგადოებრივ ცხოვრებაში და ქართული იდენტობის მნიშვნელობის შესახებ 21-ე საუკუნეში (Kekelia, 2014; Wheatley, 2017).

საქართველოს გამოცდილება გვთავაზობს ღირებულ შეხედულებებს უფრო ფართო საკითხზე, თუ როგორ შეუძლიათ საზოგადოებებს ძლიერი რელიგიური ტრადიციებით განავითარონ ინკლუზიური და დემოკრატიული პოლიტიკური სისტემები, რომლებიც პატივს სცემენ მრავალფეროვნებას და ამავე დროს აფასებენ კულტურულ მემკვიდრეობას (Berger, 1999; Casanova, 2011). ეს მიუთითებს, რომ ეს პროცესი არც მარტივია და არც წინასწარ განსაზღვრული, არამედ მოიცავს უწყვეტ მოლაპარაკებასა და ადაპტაციას, როგორც კი საზოგადოებები ვითარდებიან და ურთიერთობენ უფრო ფართო მსოფლიოსთან (Karpov, 2010; Pelkmans, 2006).

ბიბლიოგრაფია:

- Agadjanian, A., Jödicke, A., & van der Zweerde, E. (Eds.). (2017). **Religion, nation and democracy in the South Caucasus**. Routledge.
- Aghdgomelashvili, E. (2016). From the Soviet Union to the European Union: The movement for LGBT rights in Georgia. In F. Stella, Y. Taylor, T. Reynolds, & A. Rogers (Eds.), **Sexuality, citizenship and belonging: Trans-national and intersectional perspectives** (pp. 126-144). Routledge.
- Batiashvili, N. (2018). **The bivocal nation: Memory and identity on the edge of empire**. Palgrave Macmillan.
- Berger, P. L. (Ed.). (1999). **The desecularization of the world: Resurgent religion and world politics**. Eerdmans.
- Berglund, C. (2014). Georgia between dominant-power politics, feckless pluralism, and democracy. **Demokratizatsiya, 22**(3), 445-470.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. **Qualitative Research Journal, 9**(2), 27-40. <https://doi.org/10.3316/QRJ0902027>
- Braund, D. (1994). **Georgia in antiquity: A history of Colchis and Transcaucasian Iberia, 550 BC-AD 562**. Clarendon Press.
- Casanova, J. (2011). **Public religions in the modern world**. University of Chicago Press.
- Caucasus Research Resource Centers. (2018). **Caucasus Barometer 2018 Georgia**. <https://caucasusbarometer.org/en/cb2018ge/TRURELI/>
- Caucasus Research Resource Centers. (2019). **Caucasus Barometer 2019 Georgia**. <https://caucasusbarometer.org/en/cb2019ge/TRURELI/>
- Cecire, M. (2013). Georgia's 2012 elections and changing perceptions of democracy. **Caucasus Analytical Digest, 49**, 2-5.

- Chitanava, E. (2015). The Georgian Orthodox Church: National identity and political influence. In A. Agadjanian, A. Jödicke, & E. van der Zweerde (Eds.), **Religion, nation and democracy in the South Caucasus** (pp. 109-126). Routledge.
- Chitanava, E. (2020). **Religion and soft power: The case of the Georgian Orthodox Church**. Georgian Foundation for Strategic and International Studies.
- Coene, F. (2016). **Euro-Atlantic integration and ethno-territorial disputes in the post-Soviet space**. Peter Lang.
- Corley, F. (1996). **Religion in the Soviet Union: An archival reader**. New York University Press.
- Corso, M. (2009, February 3). Georgia: Orthodox Church gets preferential treatment. **Eurasianet**. <https://eurasianet.org/georgia-orthodox-church-gets-preferential-treatment>
- Crego, P. (2014). Religion in the Georgian public schools: Exploring a secular state's religious identity. **Journal of Church and State*, 56*(4), 673-694. <https://doi.org/10.1093/jcs/cst097>
- Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2018). **Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches** (4th ed.). SAGE Publications.
- Curanović, A. (2012). **The religious factor in Russia's foreign policy**. Routledge.
- Democracy & Freedom Watch. (2018, May 21). Religious minorities still face obstacles in Georgia. <https://dfwatch.net/religious-minorities-still-face-obstacles-in-georgia-50519>
- Dragadze, T. (1993). The domestication of religion under Soviet communism. In C. Hann (Ed.), **Socialism: Ideals, ideologies, and local practice** (pp. 148-156). Routledge.
- Dzidziguri, S. (2016). The Georgian Orthodox Church and the conflict in Abkhazia. **Caucasus Survey*, 4*(3), 258-268. <https://doi.org/10.1080/23761199.2016.1219178>
- Eastern Partnership Civil Society Forum. (2017). **Association agreement between the EU and Georgia: European integration and human rights challenges**. EaP CSF.
- Eastmond, A. (1998). **Royal imagery in medieval Georgia**. Pennsylvania State University Press.
- Fairclough, N. (2013). **Critical discourse analysis: The critical study of language** (2nd ed.). Routledge.
- Flick, U. (2014). **An introduction to qualitative research** (5th ed.). SAGE Publications.
- Freedom House. (2020). **Freedom in the world 2020: Georgia**. <https://freedomhouse.org/country/georgia/freedom-world/2020>
- Froese, P. (2008). **The plot to kill God: Findings from the Soviet experiment in secularization**. University of California Press.
- Funke, C. (2014). The Georgian Orthodox Church and its involvement in national politics. **Religion, State & Society*, 42*(2-3), 104-122. <https://doi.org/10.1080/09637494.2014.937683>
- Gachechiladze, R. (2014). **The New Georgia: Space, society, politics**. Routledge.
- Gavashelishvili, E. (2012). Anti-modern and anti-globalist tendencies in the Georgian Orthodox Church. **Identity Studies*, 4*, 118-142.
- Gogadze, G. (2016). The memory of „home“ in diaspora: Narratives of Muslim Meskhetian Turk women from Georgia. **Central Asian Survey*, 35*(2), 193-207. <https://doi.org/10.1080/02634937.2016.1152832>
- Government of Georgia. (2019). **Human rights strategy and action plan 2018-2020**. <http://myrights.gov.ge/en/About%20us/news/reports/Human-Rights-Strategy-and-Action-Plan-for-2018-2020/>
- Grdzeldze, T. (2010). The Orthodox Church of Georgia: Challenges under democracy and freedom (1990–2009). **International Journal for the Study of the Christian Church*, 10*(2-3), 160-175. <https://doi.org/10.1080/1474225X.2010.487918>
- Gurchiani, K. (2017). How Soviet is the religious revival in Georgia? **Laboratorium: Russian Review of Social Research*, 9*(1), 30-47.
- Gvosdev, N. K. (2000). **Imperial policies and perspectives towards Georgia, 1760-1819**. Palgrave Macmillan.

- Gvosdev, N. K. (2011). Orthodoxy and Russia's near abroad policy. In L. Leustean (Ed.), **Eastern Christianity and politics in the twenty-first century** (pp. 383-401). Routledge.
- Human Rights Watch. (2017). **World report 2017: Georgia**. <https://www.hrw.org/world-report/2017/country-chapters/georgia>
- Human Rights Watch. (2019). **"No support": Russia's „gay propaganda“ law imperils LGBT youth**. <https://www.hrw.org/report/2018/12/11/no-support/russias-gay-propaganda-law-imperils-lgbt-youth>
- International Republican Institute. (2019). **Public opinion survey: Residents of Georgia**. <https://www.iri.org/sites/default/files/georgia-poll-2.pdf>
- Janelidze, B. (2018). Religious radicalism and state policy of religious liberty in Georgia. **Caucasus International*, 8*(1), 113-122.
- Jashi, C. (2013). Challenges of religious pluralism in post-Soviet Georgia. **ISYP Journal on Science and World Affairs*, 8*(1), 23-36.
- Jersild, A. (2002). **Orientalism and empire: North Caucasus mountain peoples and the Georgian frontier, 1845-1917**. McGill-Queen's University Press.
- Jones, S. F. (2005). **Socialism in Georgian colors: The European road to social democracy, 1883-1917**. Harvard University Press.
- Jones, S. F. (2015). **Georgia: A political history since independence**. I.B. Tauris.
- Jørgensen, M., & Phillips, L. J. (2002). **Discourse analysis as theory and method**. SAGE Publications.
- Kakachia, K., & Minesashvili, S. (2015). Identity politics: Exploring Georgian foreign policy behavior. **Journal of Eurasian Studies*, 6*(2), 171-180. <https://doi.org/10.1016/j.euras.2015.04.002>
- Kakachia, K., & O'Beachain, D. (2014). Regime transition in Georgia: From competitive authoritarianism to competitive democracy? In K. Kakachia & A. Makarov (Eds.), **Values and identity as sources of foreign policy in Armenia and Georgia** (pp. 19-48). Publishing House Universal.
- Kakachia, K., Lebanidze, B., & Dubovyk, V. (2018). Defying marginality: Explaining Ukraine's and Georgia's drive towards Europe. **Journal of Contemporary European Studies*, 26*(4), 408-419. <https://doi.org/10.1080/14782804.2018.1534729>
- Kakabadze, S. (2016). The east-west gaze: Gender, nation and religious identity in Georgia. In M. D. Mandrusiak (Ed.), **Gender in modern Eastern Europe** (pp. 173-192). Rowman & Littlefield.
- Kalatozishvili, G. (2011). The Georgian Orthodox Church. In L. Stan & L. Turcescu (Eds.), **Church, state, and democracy in expanding Europe** (pp. 165-184). Oxford University Press.
- Kalatozishvili, M. (2015). Religious renaissance and politics in post-Soviet Georgia. **Anthropology of East Europe Review*, 33*(2), 59-72.
- Karpov, V. (2010). Desecularization: A conceptual framework. **Journal of Church and State*, 52*(2), 232-270. <https://doi.org/10.1093/jcs/csq058>
- Karpov, V., & Lisovskaya, E. (2007). Religious intolerance among Orthodox Christians and Muslims in Russia. **Religion, State & Society*, 35*(4), 305-334. <https://doi.org/10.1080/09637490701625034>
- Katzenstein, P. J., & Byrnes, T. A. (2006). Transnational religion in an expanding Europe. **Perspectives on Politics*, 4*(4), 679-694. <https://doi.org/10.1017/S1537592706060415>
- Kekelia, T. (2014). Religious field and actors in Georgia. **Identity Studies*, 5*, 99-110.
- Kimitaka, M. (2015). The South Caucasus in Russia's relations with the West. **The Quarterly Journal*, 14*(2), 3-19.
- Kintsurashvili, T. (2015). **Anti-Western propaganda: Media monitoring report**. Media Development Foundation.
- Kotkin, S. (1995). **Magnetic mountain: Stalinism as a civilization**. University of California Press.
- Kucera, J. (2013, May 21). Georgian church takes sides in Russia vs. the West. **Eurasianet**. <https://eurasianet.org/georgian-church-takes-sides-in-russia-vs-the-west>
- Kunovich, R. M., & Hodson, R. (1999). Conflict, religious identity, and ethnic intolerance in Croatia. **Social Forces*, 78*(2), 643-668. <https://doi.org/10.2307/3005570>

- Ladaria, K. (2012). Georgian Orthodox Church and political project of modernization. *Identity Studies*, 4*, 107-117.
- Lang, D. M. (1976). *Lives and legends of the Georgian saints*. St. Vladimir's Seminary Press.
- Leustean, L. N. (2014). Eastern Christianity and politics in the twenty-first century: An overview. In L. N. Leustean (Ed.), *Eastern Christianity and politics in the twenty-first century* (pp. 1-20). Routledge.
- Leustean, L. N. (2018). *The politics of Orthodox churches in the European Union*. Routledge.
- Lomtadze, G. (2016). The legal status of religious organizations in Georgia. *South Caucasus Law Journal*, 7*, 230-242.
- Mahoney, J., & Rueschemeyer, D. (Eds.). (2003). *Comparative historical analysis in the social sciences*. Cambridge University Press.
- Makarychev, A. (2018). Metageographical narratives on East and West and their political consequences in contemporary East and Central Europe. In A. Makarychev & A. Yatsyk (Eds.), *Borders in the Baltics* (pp. 52-72). University of Tartu Press.
- Matveeva, A. (2018). Russia's power projection after the Soviet Union. In R. E. Kanet (Ed.), *Routledge handbook of Russian security* (pp. 133-144). Routledge.
- Mestvirishvili, M., Zurabishvili, T., Iakobidze, T., & Mestvirishvili, N. (2017). Exploring homophobia in Tbilisi, Georgia. *Journal of Homosexuality*, 64*(9), 1253-1282. <https://doi.org/10.1080/00918369.2016.1244446>
- Metreveli, T. (2016). An undisclosed story of roses: Church, state, and nation in contemporary Georgia. *Nationalities Papers*, 44*(5), 694-712. <https://doi.org/10.1080/00905992.2016.1142520>
- Mgaloblishvili, T. (Ed.). (2014). *Ancient Christianity in the Caucasus*. Routledge.
- Minesashvili, S. (2017). The Orthodox Church in the democratization process in Georgia: Hindrance or support? *Caucasus Analytical Digest*, 97*, 7-10.
- Minesashvili, S., & Kachkachishvili, I. (2018). *Assessing the nature and influence of the Georgian Orthodox Church in Georgian society* (GFSIS Expert Opinion Paper No. 93). Georgian Foundation for Strategic and International Studies.
- National Statistics Office of Georgia. (2016). *2014 general population census: Main results*. Geostat.
- Nodia, G. (2016). *The EU and Georgia: Moving from intangibles to harder deliverables* (European Council on Foreign Relations Policy Memo). ECFR.
- Ó Beacháin, D., & Coene, F. (2014). Go West: Georgia's European identity and its role in domestic politics and foreign policy objectives. *Nationalities Papers*, 42*(6), 923-941. <https://doi.org/10.1080/00905992.2014.953466>
- Papuashvili, G. (2015). State of freedom of religion in Georgia since the adoption of the Constitutional Agreement between government and the Orthodox Church of Georgia. *Religion, State & Society*, 36*(3), 211-227. <https://doi.org/10.1080/09637490802260357>
- Parsons, R. (1987). *The emergence of the modern Russian state, 1855-81*. Stanford University Press.
- Pelkmans, M. (2006). *Defending the border: Identity, religion, and modernity in the Republic of Georgia*. Cornell University Press.
- Pelkmans, M. (2009). The „transparency“ of Christian proselytizing in Kyrgyzstan. *Anthropological Quarterly*, 82*(2), 423-445. <https://doi.org/10.1353/anq.0.0058>
- Pew Research Center. (2017). *Religious belief and national belonging in Central and Eastern Europe*. <https://www.pewresearch.org/religion/2017/05/10/religious-belief-and-national-belonging-in-central-and-eastern-europe/>
- Public Defender of Georgia. (2020). *Annual report on the situation of human rights and freedoms in Georgia*. <http://www.ombudsman.ge/eng/190306081553angarishebi/the-situation-of-human-rights-and-freedoms-in-georgia-2019>

- Ramet, S. P. (1998). **Nihil obstat: Religion, politics, and social change in East-Central Europe and Russia**. Duke University Press.
- Rapp, S. H. (2012). **The Sasanian world through Georgian eyes: Caucasia and the Iranian commonwealth in late antique Georgian literature**. Ashgate.
- Rapp, S. H. (2016). **The Sasanian world through Georgian eyes: Caucasia and the Iranian Commonwealth in Late Antique Georgian literature**. Routledge.
- Rayfield, D. (2000). **The literature of Georgia: A history** (2nd ed.). Curzon Press.
- Rayfield, D. (2012). **Edge of empires: A history of Georgia**. Reaktion Books.
- Reisner, O. (2009). Georgia and its new national movement. In S. Jones (Ed.), **The making of modern Georgia, 1918-2012: The first Georgian republic and its successors** (pp. 205-223). Routledge.
- Reisner, O. (2010). Between state and nation building: The debate about 'ethnicity' in Georgian citizens' ID cards. In S. Jones (Ed.), **War and revolution in the Caucasus: Georgia ablaze** (pp. 107-125). Routledge.
- Reisner, O. (2018). On the importance of the 'Georgian tradition' of multiculturalism for nation-building in contemporary Georgia. In F. Companjen, L. Marácz, & L. Versteegh (Eds.), **Exploring the Caucasus in the 21st century** (pp. 119-141). Amsterdam University Press.
- Rekhviashvili, A. (2010). Nationalism and motherhood in contemporary Georgia. **Anthropology of East Europe Review*, 28*(2), 153-181.
- Ro'i, Y. (2000). **Islam in the Soviet Union: From the Second World War to Gorbachev**. Columbia University Press.
- Sanikidze, G. (2012). Islamic resurgence in the modern Caucasian region: Global and local Islam in the Pankisi Gorge. In T. Tomohiko (Ed.), **Asiatic Russia: Imperial power in regional and international contexts** (pp. 263-282). Routledge.
- Sarkissian, A. (2008). **Religion and state relations in the former Soviet Union** [Doctoral dissertation, University of California]. ProQuest Dissertations and Theses database. (UMI No. 3340938)
- Serrano, S. (2010). De-secularizing national space in Georgia. **Identity Studies*, 2*(1), 10-19.
- Serrano, S. (2018). State and church in post-Soviet Georgia. In L. Stan & L. Turcescu (Eds.), **Church, state, and democracy in expanding Europe** (pp. 217-238). Oxford University Press.
- Simonian, H. (2004). **The Hemshin: History, society and identity in the highlands of Northeast Turkey**. Routledge.
- Smith, A. D. (2008). **The cultural foundations of nations: Hierarchy, covenant, and republic**. Blackwell Publishing.
- Stan, L., & Turcescu, L. (2007). **Religion and politics in post-communist Romania**. Oxford University Press.
- State Agency for Religious Issues. (2018). **Report on the activities of the State Agency for Religious Issues**. <https://religion.gov.ge/en/publikaciebi/reports>
- State Department. (2019). **International religious freedom report: Georgia**. U.S. Department of State. <https://www.state.gov/reports/2019-report-on-international-religious-freedom/georgia/>
- Sulkhanishvili, I. (2012). The Orthodox Church in Georgia: Challenges to secularism. **Religion, State & Society*, 40*(1), 67-80. <https://doi.org/10.1080/09637494.2011.649849>
- Suny, R. G. (1988). **The making of the Georgian nation**. Indiana University Press.
- Suny, R. G. (1994). **The making of the Georgian nation** (2nd ed.). Indiana University Press.
- Thomson, R. W. (1996). **Rewriting Caucasian history: The medieval Armenian adaptation of the Georgian chronicles**. Oxford University Press.
- Tokhtassynov, M. (2013). The role of the Orthodox Church in state-building in post-Soviet Georgia. **Central Asia and the Caucasus*, 14*(1), 129-135.
- Tolerance and Diversity Institute. (2014). **Study of religious discrimination and constitutional secularism in Georgia**. TDI.

- Tolerance and Diversity Institute. (2018). **Freedom of religion or belief in Georgia: Report**. TDI.
- Tomka, M. (2011). **Expanding religion: Religious revival in post-communist Central and Eastern Europe**. De Gruyter.
- Torbakov, I. (2017). After empire: Nationalist imagination and symbolic politics in Russia and Eurasia in the twentieth and twenty-first century. **Nationalities Papers*, 45*(6), 1048-1061. <https://doi.org/10.1080/00905992.2017.1348416>
- Toumanoff, C. (1963). **Studies in Christian Caucasian history**. Georgetown University Press.
- Transparency International Georgia. (2016). **Georgian Orthodox Church: An overview**. <https://transparency.ge/en/blog/georgian-orthodox-church-overview>
- Tsintsadze, K. (2007). Religious plurality in Georgia: Statistics, policies, and main trends. In D. Tugushi (Ed.), **Freedom of religion in Georgia** (pp. 27-46). Liberty Institute.
- Tsuladze, L. (2018). The Europeanization of Georgian youth: Turning values or superficial encounters? **Communist and Post-Communist Studies*, 51*(4), 359-369. <https://doi.org/10.1016/j.postcomstud.2018.10.004>
- Tuite, K. (2011). The reception of Marr and Marrism in the Soviet Georgian academy. In F. Mühlfried & S. Sokolovskiy (Eds.), **Exploring the edge of empire: Soviet era anthropology in the Caucasus and Central Asia** (pp. 197-214). LIT Verlag.
- United Nations Human Rights Council. (2015). **Report of the Special Rapporteur on freedom of religion or belief, Heiner Bielefeldt: Mission to Georgia**. <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/RegularSessions/Session31/Documents/A-HRC-31-18-Add-1-EN.docx>
- United States Commission on International Religious Freedom. (2019). **Georgia chapter – 2019 annual report**. <https://www.uscifr.gov/sites/default/files/Tier2-GEORGIA-2019.pdf>
- Vashakmadze, T. (2012). The national identity and religious policy in Georgia. **Revista Española de Derecho Canónico*, 69*(172), 375-388.
- Vateishvili, J. (2015). Interreligious dialogue in Georgia: Challenges and perspectives. **Identity Studies*, 6*, 84-98.
- Wardrop, M. (2010). **The man in the panther's skin: A romantic epic** (K. Vivian, Ed.). Narikala Publications. (Original work published 1912)
- Warhola, J. W., & Lehning, A. (2007). Political order, identity, and security in multinational, multi-religious Russia. **Nationalities Papers*, 35*(5), 933-957. <https://doi.org/10.1080/00905990701651927>
- Werth, P. (2006). **The emergence of „freedom of conscience“ in imperial Russia**. Oxford University Press.
- Wheatley, J. (2009). **Georgia from national awakening to Rose Revolution: Delayed transition in the former Soviet Union**. Ashgate.
- Wheatley, J. (2017). Georgia's democratic stagnation. In I. Ó Beacháin & A. Polese (Eds.), **The colour revolutions in the former Soviet republics: Successes and failures** (pp. 61-83). Routledge.
- Zedania, G. (2011). Nationalism and democracy: The case of Georgia. **Caucasus Analytical Digest*, 34*, 6-9.